

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه: بشوی، محمد یعقوب، ۱۹۷۲
عنوان و نام پدیدآور: تفسیر تطبیقی سوره کوثر / محمد یعقوب بشوی
مشخصات نشر: قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۹
مرجع تولید: مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث
مشخصات ظاهری: ۲۰۸ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۹-۷۶۱-۵
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: چاپ دوم: ۱۴۰۰؛ چاپ سوم: ۱۴۰۱.
موضوع: تفاسیر (سوره کوثر)
موضوع: تفاسیر - مطالعات تطبیقی / Qur'an - Commentaries - Comparative studies
شناسه افزوده: جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده: Almustafa International University Almustafa International Translation and Publication center
رده‌بندی کنگره: BP۱۰۲/۹۷۸
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۸
شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۶۸۰۵۸

BP1344

این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

تفسیر تطبیقی سوره کوثر

مؤلف: محمد یعقوب بشوی

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴
تلفکس: (داخلی ۱۰۵)/+۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۹۳۰۵
◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه‌راه سالاریه
تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۲۱۳۳۱۰۶

pub_almustafa @pub-almustafa.ir miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر الصلح

تفسیر تطبیقی سوره کوثر

محمد یعقوب بشوی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی و پژوهشی، در گرو نظام منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روزکردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون آموزشی و پژوهشی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

مقدمه حضرت آیت الله استاد دکتر احمد عابدی (مدظله الوارف)

بسم الله الرحمن الرحيم

خدای متعالی انسان را آفرید و برنامه زندگی او را به وسیله وحی و توسط پیامبران علیهم السلام ابلاغ فرمود. قرآن کریم به مثابه یگانه راه و صراط و سبک و شیوه زندگی و کامل ترین و جامع ترین برنامه برای وصول به سعادت دنیوی و اخروی نازل گردید. خدای متعالی در این کتاب نورانی، بینش، نگرش و روش زندگی انسان را مشخص کرده است. هر انسانی اگر بخواهد مسیر زندگی اش به آن هدف و غایتی که برای آن آفریده شد بینجامد، ضرورت دارد قرآن کریم را سرلوحه زندگی خود قرار دهد و در باورهای خود مطابق قرآن بیندیشد و بنگرد و هم در عمل و رفتار فردی و اجتماعی قرآن را اسوه و راهنمای خود بداند.

قرآن کریم معجزه رسول خاتم صلوات الله علیه است. وجوه اعجاز این کتاب شریف زیاد است؛ یکی از آن وجوه، اعجاز قرآن در بیان معارف و اعجاز در هدایت است؛ «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ». ولی استفاده از این هدایت قرآن احتیاج به بهره گیری از کلمات خاندان وحی و راسخان در علم دارد. به عبارت دیگر وحی قرآنی با وحی بیانی تلازم دارد. قرآن را

بدون کلمات نورانی رسول خدا ﷺ نمی‌توان شناخت، زیرا پیامبر و خاندان مطهر او ﷺ مفسران واقعی قرآن هستند و خداوند قرآن را نازل فرمود که آنان برای مردم بیان کنند و این همان جدایی‌ناپذیری «ثقلین» است. برای قرآن کریم در طول تاریخ صدها تفسیر نگاشته شده است، ولی هر روز به نگارش جدید در حوزه قرآن و استفاده نوین از این کتاب الهی احساس نیاز می‌شود. به همین دلیل عالم فاضل و محقق ارجمند حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر محمد یعقوب بشوی که از عالمان و فرهیختگان شبه‌قاره‌اند، به نگارش تفسیر جدیدی با رویکردی نو پرداخته است. حسن این اثر به‌روزر بودن، قلم زیبا و جذاب، توجه به آثار مفسران مختلف شیعه و اهل سنت و استفاده بهینه از منابع فراوان است. حضرت آقای بشوی - دامت برکاته - که از افتخارات حوزه علمیه است و دارای فکری بلند و همتی مثال‌زدنی است، ان‌شاءالله با استمداد از خداوند متعال این مهم را به انجام می‌رساند و گامی بزرگ در جهت رفع مهجوریت از این کتاب آسمانی و آخرین وحی الهی بر خواهد داشت و جامعه اسلامی نیز با لطف و توفیق الهی از این اثر فاخر و عالمانه و ارزشمند بهره‌مند خواهند شد.

بمئة و کرمه

احمد عابدی

قم: ۱۳۹۷ ش.

تقریظ مفسر قرآن، استاد حوزه و دانشگاه دکتر محمد علی رضایی اصفهانی (مدظله الوارف)

بسمه تعالی

قرآن کریم کتاب زندگی است که به همه ابعاد حیات بشری اعم از اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، تربیتی و... پرداخته است. یکی از ابعاد آن که در صدسال اخیر مورد توجه مفسران قرآن قرار گرفته «تفسیر اجتماعی» است که پس از سید جمال الدین اسدآبادی و نظریه «بازگشت به قرآن» ایشان، سپس تفسیرهایی هم چون المنار، فی ظلال القرآن، نمونه و تفهیم القرآن در کشورهای مختلف اسلامی نگاشته شد.

اینک جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد یعقوب بشوی فاضل محترم پاکستانی، اقدام به نگارش «تفسیر تطبیقی سوره کوثر» با رویکرد اجتماعی کرده است، که افزون بر گرایش اجتماعی، به رویکرد تطبیقی در تفسیر پرداخته است؛ یعنی دیدگاه‌های مفسران شیعه و اهل سنت را مقارن باهم دیگر مورد بررسی قرارداد است.

با توجه به توانمندی و تخصص ایشان، تفسیری ارزشمند با رویکرد اجتماعی و مقارن فراهم آمده است.

امید است جامعه اسلامی ایران و پاکستان، بلکه همه کشورها و ملت‌های اسلامی از قلم ایشان بهره‌مند شوند و این اثر اولین گام در نگارش یک دوره تفسیر کامل قرآن باشد.

البته سوره کوثر و انتساب آن به حضرت زهرا علیها السلام براهمیت این کار افزوده و موجب برکت می‌شود. امید است این تفسیر نیز تجلّی کوثر فاطمی در بُعد علمی باشد.

والحمد لله رب العالمین

محمد علی رضایی اصفهانی

قم ۱۳۹۶/۴/۳۱ ش

پیش‌گفتار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بعد از حمد و ثنای بی‌پایان خداوند متعالی، درود و سلام دائمی و ابدی بر سرور کائنات حضرت محمد مصطفی ﷺ و آل مطهرش، هدف نزول قرآن مجید، برای تبیین مسائل مورد نیاز انسان در راه سعادت بوده و هست. قرآن کریم مردم عامه را مورد خطاب خود قرار داده و می‌فرماید:

﴿هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ﴾^۱

قرآن برای مردم نازل شده است؛ لذا ارتباط قوی و مستقیم با سرنوشت مردم دارد و در سعادت و شقاوت آنان دخیل است. به خاطر همین قرآن برای مردم به منزله بیان است. قرآن برای جامعه موجب هدایت است و برای متقین موعظه ابدی است. برای به دست آوردن چنین خصوصیتی باید ارتباط قوی با قرآن کریم ایجاد شود و مسئله بسیار حائز اهمیت در این موضوع مسئله فهم قرآن است.

این تفسیر برای اولین بار به صورت تطبیقی و به صورت پژوهشی تدوین شده است. لازم به ذکر است که تفسیر تطبیقی قرآن کریم، یکی از

مباحث بسیار مهم و جدید در علوم تفسیری به حساب می‌آید و نقش بسیار مهمی در کشف قوانین سرنوشت‌ساز جامعه بر عهده دارد. لذا این، یک کار نو و ابتکاری در جهان اسلام به‌شمار می‌رود. از این‌رو، ضرورت نوشتن چنین تفسیری راه بسیاری از تفاسیر را خواهد بست. نگاه نقادانه به تفاسیرهای موجود امکان فهم بهتر به انسان می‌دهد. باید با روش اجتهاد به دنبال مباحث تفسیری رفت. در تولید علم و گسترش علوم تفسیری سهیم باشیم. با توجه به برخی خلأها در تفاسیر موجود، نواقص کار، لزوم فهم بهتر و گسترش مفاهیم قرآنی در سطح جهانی، کشف قوانین اجتماعی و تطبیق آیات بر مصادیق جدید احتیاج به تفسیر تطبیقی را بیش از پیش نمایان کرده است. با توجه به فرازمانی و فرامکانی بودن قرآن کریم، تدبر در آیات قرآن کریم، بررسی روایات سبب نزول و شأن نزول فریقین با روش نو، کمک شایانی به کشف معانی و مفاهیم قرآنی خواهد کرد.

راه تدبر در آیات نورانی قرآن کریم برای همه انسان‌ها باز است و این حق هر انسان ساعی در این راه است؛ چنان‌که قرآن مجید جامعه بی‌اندیشه را مورد توبیخ قرار داده است: ﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾. از طرف دیگر هنوز بسیاری از آیات قرآنی است که مورد تدبر قرار نگرفته است و پیام روح‌بخش آن کشف و عرضه نشده است.

بسیاری از دانشمندان فریقین آثار تابعین را به‌عنوان روایت و تفسیر آیات پذیرفته‌اند و هیچ‌گونه نقد و بررسی انجام نداده‌اند. به دلیل همین ساده‌انگاری در تفسیر است که برخی تفاسیر خواننده را از مقصود خداوندی دورتر می‌کند و جذابیت خود را از دست می‌دهد و این بزرگ‌ترین آسیب به قرآن و تفسیر آن است.

به نظر می‌رسد همه آیات قرآنی جهت‌گیری اجتماعی دارند و این خود یک اصل مطرح شده در این تفسیر است که در تفسیر آیات قرآنی جریان خواهد داشت.

روایات ذیل آیات، همراه تحلیل، نقد و بررسی و به صورت تطبیقی پرداخته می‌شوند. برای پذیرش یا رد روایات فریقین، از سیاق آیات، عرض حدیث بر قرآن، سند و محتوای روایات استفاده خواهد شد. گاهی نیز ممکن است یک روایت از حیث سند ضعیف باشد، اما از حیث محتوا مؤید آیه باشد و گاهی برعکس؛ و گاهی از حیث متن و سند قوی باشد و... در این اثر دیدگاه‌های دانشمندان تفسیری مورد ارزیابی علمی قرار خواهد گرفت و دیدگاه‌های دانشمندان تفسیری فریقین در خصوص آیه قرآن نیز به صورت دقیق ارزیابی خواهد شد.

در آخر از اندیشمندان اسلامی به ویژه اساتید تفسیری، نقد و انتقادهای سازنده و راهنمایی در مورد کمبودی‌های و پیشنهادهای در راه ارتقا و تکامل این نوشتار را خواستارم.

از راهنمایی‌ها و تشویق‌های اساتید به ویژه:

حضرت آیت‌الله محمد هادی معرفت رحمته‌الله‌علیه، حضرت آیت‌الله دکتر احمد عابدی، حضرت آیت‌الله العظمی یدالله دوزدوزانی، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد علی رضایی اصفهانی، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد سعیدی نجفی، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر مهدی رستم‌نژاد، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر حسین علوی مهر، حجت‌الاسلام والمسلمین محمد حسین محمدی، حجت‌الاسلام والمسلمین سید محمد نجفی، حجت‌الاسلام والمسلمین سید حسینی کاشانی، حجت‌الاسلام

والمسلمین سید علی هاشمی و از ارزیاب محترم، جناب آقای ناصر باقری بیدهندی تشکر و قدردانی می‌کنم و توفیقات روزافزونشان را از خداوند مسئلت دارم. مخصوصاً تشکر صمیمانه از استاد ارجمند جناب حضرت حجت الاسلام والمسلمین آقای ناصر باقری بیدهندی دارم که راهنمایی‌های باارزش به این جانب داشته‌اند.

محمد یعقوب بشوی

حوزه علمیه قم، جامعه المصطفی ﷺ العالمیه

شوال ۱۴۳۸ ق، تیر ۱۳۹۶ ش و جولای ۲۰۱۷ م

فهرست

- سوره مبارکه کوثر ۱۷
- سیمای سوره کوثر ۱۷
۱. ترجمه ۱۷
۲. فضیلت سوره ۱۷
۳. فضای نزول ۱۸
۴. اسباب نزول ۱۹
- الف) سبب نزول اول در روایات فریقین ۲۰
- ب) سبب نزول دوم در روایات فریقین ۲۳
۵. علت تعدد سبب نزول ۲۸
- روایات فریقین در تفسیر آیه ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوثَرَ﴾ ۴۶
۱. اولاد پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ۴۷
- الف) روایات شیعه ۴۷
- ب) تفاسیر شیعه ۴۸
- ج) روایات اهل سنت ۵۲
- د) تفاسیر اهل سنت ۵۴
۲. نهر ۶۵
- الف) روایات شیعه ۶۵
- ب) روایات اهل سنت ۶۶

۳. حوض ۸۰
- الف) روایات شیعه ۸۱
- ب) روایات اهل سنت ۸۲
- ج) کوثر، منبع حیات اخروی ۸۹
- د) علی علیه السلام ساقی حوض ۹۱
۴. خیر کثیر ۹۴
- الف) روایات شیعه ۹۶
- ب) روایات اهل سنت ۹۶
- تفسیر آیه ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ ۱۰۹
- روایات فریقین در تفسیر آیه ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾ ۱۱۶
- الف) معنای صلّ از دیدگاه فریقین ۱۱۷
۱. اعبد ۱۱۷
۲. نماز ۱۱۸
۳. نماز پنج‌گانه ۱۱۹
۴. نماز جماعت صبح ۱۲۹
۵. نماز عید ۱۳۰
۶. شکر ۱۳۲
۷. نماز شکر ۱۳۲
- ب) معنای انحر از دیدگاه فریقین ۱۳۴
۱. نحرکردن شتر ۱۳۴
۲. بستن دست هنگام نماز ۱۳۵
۳. کشتن شتر در منی ۱۳۶
۴. ذبح در روز عید قربان ۱۳۷
۵. کشتن حیوان به طرف قبله ۱۳۸
۶. بلندکردن دست هنگام تکبیر ۱۳۹
۷. بعد از رکوع، راست ایستادن ۱۳۹

۸. تکبیرهای نماز _____ ۱۳۹
۹. هنگام دعا، بلندکردن دست در مقابل صورت _____ ۱۴۱
۱۰. تقرب و رغبت _____ ۱۴۱
۱۱. قربانی شکرانه _____ ۱۴۱
- تفسیر آیه ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ﴾ _____ ۱۴۳
۱. نحر شتر برای تولد پسر _____ ۱۴۵
۲. بزرگ‌ترین رسوایی! _____ ۱۴۶
۳. نسل پیامبر ﷺ از طریق دختر _____ ۱۴۷
- روایات فریقین در تفسیر آیه ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ _____ ۱۴۹
- الف) اقسام قربانی _____ ۱۴۹
- ب) مصادیق ابتر از دیدگاه فریقین _____ ۱۵۳
۱. عاص بن وائل _____ ۱۵۴
۲. ولید بن مغیره _____ ۱۵۵
۳. ابوجهل _____ ۱۵۷
۴. عمرو بن عاص _____ ۱۵۸
۵. عقبه بن ابی معیط _____ ۱۵۸
۶. کعب بن اشرف _____ ۱۶۰
۷. ابولهب _____ ۱۶۱
۸. قریش _____ ۱۶۲
۹. عدوک _____ ۱۶۳
۱۰. مبغضک _____ ۱۶۴
- ج) فرق عدو با مبغض و شأنی _____ ۱۶۶
- د) معانی ابتر از دیدگاه فریقین _____ ۱۷۲
۱. دم‌بریده _____ ۱۷۲
۲. ناقص _____ ۱۷۴
۳. منقطع از خیر _____ ۱۷۵

۴. کوتاه ۱۷۵
۵. مقطوع الذکر ۱۷۶
۶. محروم از خیر دنیا و آخرت ۱۷۷
۷. خاسر ۱۷۷
۸. بینوا ۱۷۷
۹. قطع در مقابل اتمام ۱۷۷
۱۰. بی دین ۱۷۸
۱۱. بی نسب ۱۷۸
۱۲. مقطوع النسل ۱۷۹
۱۳. بی پسر ۱۸۲
۱۴. به هدف نرسیدن ۱۸۳
- هـ) کوثر و ابتر دو جریان متقابل ۱۸۵
- تفسیر آیه ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ ۱۹۰
- درس زندگی ۱۹۳
- پیشنهادها ۱۹۷
- کتابنامه ۱۹۸